

УДК373.2.015.31:502

ПРИРОДНИЧА ГРА ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Надія Вахняк, Анна Коденко

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

У статті наголошується на актуальності екологічного виховання в сучасному суспільстві; визначається сутність природничих ігор; розкривається зміст ігрових технологій та їх використання в дошкільних навчальних закладах. Вказується на важливість використання природничих ігор як одного з методів екологічної освіти дошкільників. Оскільки гра є провідним видом діяльності дошкільника, засобом всебічного розвитку дитини, важливим методом виховання, то саме в ній формуються моральні норми і правила поведінки у природі. Педагогічно правильно організована ігрова діяльність дає можливість досягти якнайповнішого самовираження вихованців, активності їхніх дій, що узгоджуються з загальноприйнятими нормами і правилами пізнання довкілля.

Ключові слова:

природнича гра, ігрові технології, екологічне виховання, дошкільник.

Аннотация:

Вахняк Надежда, Коденко Анна. Природоведческая игра как один из методов экологического воспитания детей дошкольного возраста.

В статье авторы акцентируют внимание на актуальности экологического воспитания в современном обществе; определяют смысл естественных игр; раскрывают смысл игровых технологий и их использования в дошкольных учебных заведениях. Указывается на важность использования естественных игр как одного из методов экологического образования дошкольников, поскольку игра является ведущим видом деятельности дошкольника, средством всестороннего развития ребенка, важным методом воспитания. Именно в ней формируются моральные нормы и правила поведения в природе. Педагогически правильно организована игровая деятельность позволяет добиться наиболее полного самовыражения воспитанников, активности их действий, которые соответствуют обще устоявшимся нормам и правилами познания окружающей природы.

Ключевые слова:

природоведческая игра, игровые технологии, экологическое воспитание, дошкольник.

Resume:

Vakhnyak Nadezhda, Kodenko Anna. Natural study game as one of the methods of environmental education of preschool age children.

In the article the authors emphasize the relevance of environmental education in the modern society; the essence of natural study games; reveal the content of the game technologies and their use in preschool educational institutions. The paper dwells on the importance of use of natural study games as one of the methods of ecological education of preschool children, since the game is the leading preschoolers' activity, means of comprehensive development of the child, an important method of upbringing. During the game moral norms and rules of behavior in nature are formed. The game which is properly pedagogically organized helps to achieve the most complete self-expression of the pupils and which agree with generally established norms and rules of cognition of the environment.

Key words:

natural study game, game-based technologies, environmental education, preschooler.

Постановка проблеми. У загальноосвітніх і дошкільних закладах відбуваються різноманітні інноваційні процеси. Такі зміни пов'язані насамперед із реалізацією нових освітніх стандартів у всіх ланках освіти. Сьогодні особливою актуальністю набуло екологічне виховання молодого покоління, що привело до надання екологічного спрямування всій роботі з ознайомлення дошкільників із довкіллям. Значущість екологічного виховання дітей уже з дошкільних років підкреслюється Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, який визначає екологічну культуру як один із найперших складників базису особистісної культури дошкільника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У численних дослідженнях останніх десятиріч (О. Білан, Н. Горопахи, В. Зєбзєєвої, Л. Іщенко, Н. Кот, Н. Лисенко, Л. Лупійко, В. Маршицької, С. Ніколаєвої, З. Плохій, Н. Рижової, Г. Тарасенко та ін.) уточнено завдання екологічного виховання дошкільнят, визначено зміст та основні форми й методи роботи з дітьми.

Цікаві погляди на природу як засіб виховання ми знаходимо й у спадщині вітчизняних педагогів К. Ушинського, С. Русової, Є. Водовозової, Є. Тихєєвої та В. Сухомлинського. У 70-90-х роках основи методики ознайомлення дошкільників із довкіллям, зокрема й з природою, закладені в роботах Є. Водовозової та Є. Тихєєвої, широко розглядалися в численних працях Г. Васильєвої, Н. Виноградової, К. Золотової, Т. Куликової, М. Лучич, Г. Мазуриної, М. Марковської,

П. Саморукової, З. Сизенко-Казанець, І. Фрейдкіна, І. Хайдурової, Н. Яришевої та інших учених [2; 3; 5].

Екологічний світогляд дітей дошкільного віку повинен формуватися шляхом екологізації всіх циклів навчальних дисциплін та використання природничих ігор у навчально-виховному процесі. Актуальність означеної теми полягає у тому, що саме гра є школою мислення, де зміцнюються розумові сили, конкретизуються знання, розвиваються здібності та виховується любов до природи, екологічна вихованість і свідомість

Формулювання цілей статті. Мета статті – науково обґрунтувати та теоретично проаналізувати важливість використання природничих ігор в екологічному вихованні дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження. У становленні екологічної свідомості дитини особливе місце належить ігровій діяльності. Саме в ній формуються моральні норми і правила поведінки у природі. Педагогічно правильно організована ігрова діяльність дає можливість домогтися найповнішого самовираження вихованців, активності їхніх дій, які узгоджуються з загальноустановленими нормами і правилами пізнання довкілля. Найповніше завданню формування екологічної свідомості відповідає дидактична гра. Навчання, активізація пізнання значною мірою відбувається в ігровій формі. Дидактичну гру як універсальний засіб використовує вихователь у всіх видах діяльності, формах її організації в дошкільному навчальному закладі. Її основний принцип – автодидак-

тизм – допомагає педагогові систематично поглиблювати й конкретизувати знання дітей в умовах їх самонавчання.

Розробляючи ігри екологічної спрямованості, вихователь повинен уміти максимально використувувати їх можливості. Виховний і пізнавальний потенціал досяжний за умови максимального наближення сюжету до завдань екологічного виховання, реальних умов існування об'єктів і явищ природи, до тих зразків поведінки, які повинні характеризувати дитину не лише в грі, а й поза нею. Вибираючи найпереконливіші факти для сюжету гри, вихователь непрямими прийомами спрямовує розповіді дітей як відповіді на запитання чи пояснення фактів, висловлювання власного бачення ситуації, розуміння її сутності, причин, механізмів. Для розвитку творчості вкрай потрібною є висока концентрація уваги. Здатність довго й захоплено гратися, долати перешкоди найкраще виявляється в таких ситуаціях, коли результат гри дитина оцінює на рівні відкриття, зробленого самостійно. Процес пізнання тоді особливо активний і творчий, а самостійність у грі спонукає малюка й до посилення рухової діяльності [4, с. 94].

Гра – основна діяльність дошкільників, у якій вони найбільше задовольняють свої потреби. А тому й у становленні екологічної свідомості значне місце посідає ігрова діяльність. Саме в ній формуються моральні норми і правила поведінки у природі. Гра сприяє створенню міцних зв'язків між навчанням і працею. Наслідуючи дорослих, діти розвивають свою уяву. Правильно організована ігрова діяльність дає змогу педагогові домогтися найповнішого самовираження дітей, їх активності. Ігри викликають у малят задоволення, підвищують емоційний тонус, сприяють формуванню у них уявлень про об'єкти природи, їх якості і виховують позитивне ставлення до природи.

Нааявні в методиці ознайомлення дошкільників із природою ігри не передбачають особливих зусиль. Відповідно, в екологічному вихованні потрібні ігри нового типу, які, з одного боку, моделювали б саму творчість дитини, а з другого, – забезпечували умови для вдосконалення її інтелекту. Такими іграми нового типу пропонуються ігри-ребуси ботанічного і зоологічного змісту. У всій різноманітності вони об'єднані однією назвою й однією метою, тому що виходять зі спільної ідеї – неподільної єдності живої природи від конкретних умов її існування. Такі ігри потрібно об'єднувати на основі спільних, тільки їм властивих особливостей:

- кожна гра є комплексом завдань, котрі дитина виконує за допомогою різних картинок, в основі яких принцип парності;

- завдання подаються в різній формі: у вигляді моделі, малюнка, інструкції;

- завдання розташовуються в порядку їх ускладнення: назва, зовнішній вигляд, умови існування, засоби і способи живлення (для рослин потреба в екологічних факторах), граматичні завдання зі звукоаналізом слова-назви, математичні завдання на лічбу голосних і приголосних звуків, складів;

- до завдання увіходять вправи різної складності – від готових зразків відповідей до варіантів повної самостійності в пошуках відповідей, доступних старшому дошкільному віку;

- пошук відповідей постає перед ними не в абстрактній формі, а у вигляді малюнка чи написаного слова-назви;

- більшість ігор не вичерпується одним варіантом відповіді, а припускає їх широку різноманітність у межах основних понять, які опановують діти;

- ігри-ребуси дають змогу кожному малюку самостійно шукати шляхи виконання завдань відповідно до можливостей, постійно удосконалюючи їх. В іграх-ребусах розвивається інтелект дитини, її пам'ять, мислення, увага, вміння шукати залежності та закономірності, що існують у природі приховано й очевидно; класифікувати й систематизувати матеріали, комбінувати й моделювати їх, прогнозувати прикінцеві результати [5, с. 260].

Надзвичайно велика роль ігор, особливо дидактичних, у систематизації, узагальненні й закріпленні знань про природу. О. Янківська у своїх дослідженнях довела, що використання дидактичних ігор природничого змісту за умови відповідної підготовки дітей і в певній системі дає змогу формувати у них міцні знання, систематизувати їх, підводити до узагальнень, розвивати мислення, мову. К. Гроос розглядав гру як природно визначений спосіб підготовки дітей до життя, до майбутньої трудової діяльності. Трансформуючи думку К. Грооса, зазначаємо, що у цілеспрямованому педагогічному процесі є два способи застосування гри: перший – вводити елементи гри у навчальне заняття; другий – використовувати вільну гру для загального розвитку дітей [4, с. 11].

Гра є провідним видом діяльності дошкільника, засобом всебічного розвитку дитини, важливим методом виховання, тому її прийнято називати «супутником дитинства». За К. Ушинським, вона є мугутнім виховним засобом, виробленим самим людомством, тому в ньому відобразилася справжня потреба людської природи.

Крім того, гра має специфічні функції, зумовлені психологічними особливостями цього виду діяльності, характерними саме для неї.

По-перше, гра – це вільна, самостійна діяльність, що здійснюється за особистою ініціативою дитини, де значної мірою реалізуються бажання виявити свій задум, по-своєму діяти, змінювати реальне життя. Гра вільна від обов'язків перед дорослими. Вона являє собою своєрідний прояв самодіяльності та самостійності. Граючись, дитина виходить із власних безпосередніх потреб та інтересів. Воля і самостійність дитини виявляються: у виборі гри чи її змісту; у добровільності об'єднання з кимось для гри; у вільному входженні в гру і виході з неї та ін.

По-друге, гра завжди пов'язана з ініціативою, вигадкою, кмітливостю, винахідливістю. У цьому процесі активно працює уява дитини, емоції і почуття. В одних іграх творчість пов'язана з побудовою сюжету і вибором змісту, ролі, в інших виявляється у виборів способів дії, в їх варіативнос-

ті (хованки, ігри в доміно, м'яч тощо). Багато ігор вимагають вміння погоджувати дії партнерів, виходячи з цього, швидко змінювати тактику своєї поведінки чи способи дій (рольові, рухливі ігри). Значна творча робота відбувається і в дидактичних іграх, які мають на меті розвиток пізнавальної активності, допитливості, швидкості розумових дій, ініціативи у прийманні рішень.

По-третє, гра характеризується значною емоційною насиченістю. Більшість дослідників відзначають силу і природність почуттів, які переживає дитина і які пов'язані з виконуваними ролями: турбота, ніжність «матері», відповідальність «лікаря», справедливість «вихователя» тощо. У колективних іграх виявляються дружба, товариськість, взаємна відповідальність. Дитині приносить задоволення досягнення результату, подолання труднощів. У більшості ігор мають місце естетичні емоції [2, с. 159]. З. Фрейд розглядав гру як засіб вираження дитиною інстинктів, бажань, прагнень, які вона не може реалізувати у безпосередньому житті. А. Адлер уважав, що в грі дитина самостверджується, задовольняючи своє прагнення до влади й могутності, яке дорослі пригноблюють.

Отже, ігри сприяють піднесенню ефективності навчання дітей у дитячому садку, а це в свою чергу сприяє кращій підготовці навчання до школи.

Використання ігрової діяльності з метою оптимізації навчання зумовило необхідність створення ігрових технологій навчання. Ігрова технологія навчання – це системний спосіб організації навчання, спрямований на оптимальну побудову навчально-виховного процесу та реалізацію його завдань. Він заснований на діяльнісному підході, що забезпечує дитині позицію суб'єкта власного учіння, інтенсифікацію навчально-пізнавальної діяльності, генералізацію знань і вмінь дошкільників із метою використання їх у нестандартних умовах.

Ігрові технології навчання спираються на педагогічне керівництво ігровою діяльністю, яке розглядається як спосіб досягнення мети навчально-виховного процесу шляхом застосування системи педагогічних прийомів, адекватних завданням конкретної гри та спрямованих на задоволення актуальних дитячих потреб і реалізацію особистісного потенціалу дошкільника. Затаких умов ігрова діяльність реалізується як педагогічний метод [4, с. 59].

Цілеспрямованість застосування ігрових технологій навчання в дошкільному навчальному закладі забезпечується через планомірне визначення педагогічних завдань, які виконує вихователь у контексті гри. Зміст і обсяг завдань навчально-виховної роботи, які реалізуються ігровими технологіями, визначаються поліфункціональністю ігрової діяльності.

Психологічні дослідження засвідчують, що гра є структурно складною діяльністю, тому використання ігрових технологій навчання у дошкільній освіті передбачає забезпечення повноцінного функціонування їх розгорнутої структури – мотиваційно-цільового, змістового, процесуаль-

но-операційного, контрольного-оцінного, результативного компонентів.

На основі структурування ігрової діяльності здійснюється моделювання ігрових технологій. Моделювання гри ґрунтується на застосуванні моделі як засобу педагогічної дії. Його суть полягає в заміщенні реального об'єкта іншим, спеціально для цього створеним. Модель гри – це уявна система, яка заміняє реальну гру і стає джерелом педагогічної інформації.

Ігрові технології, як педагогічний метод, реалізуються шляхом застосування широкого діапазону методів і прийомів, які за характером домінантного впливу розподіляються на:

– словесні: розповідь про гру; інструктаж; бесіда (вступна, підсумкова); коментоване читання змісту і правил гри; виразне читання педагогом рольових висловлювань ігрових персонажів; оцінювання ігрових дій дітей; постановка проблемних ігрових завдань; запитання; діалог, монолог;

– наочні: організація роботи з наочно-ігровим матеріалом (схемами, картками, об'ємною ігровою наочною тощо);

– практичні: показ способів виконання ігрової дії та виготовлення іграшок; керівництво виконанням творчих ігрових завдань; організація спостереження; робота з дитячою книжкою, на тексті якої будується зміст гри; колективне планування послідовності ігрових дій; виготовлення іграшок, декорацій, бутафорії, елементів костюмів; моделювання педагогом змісту майбутньої гри;

– практично-уявні: перевтілення педагога в ігровий образ;

– технічні: проектор, відеоманітофон, організація роботи дітей у контексті гри з графічним і текстовим редактором комп'ютера;

– музичні: музичні твори, спів;

– прийоми невербальної комунікації: міміка, жести, погляд тощо;

– емпатійна педагогічна дія, яка вбирає в себе афективний (емпатійне приєднання, співпереживання, емпатійне сприяння), когнітивний (усвідомлення) і поведінковий (дії сприяння) компоненти [4, с. 232].

Специфіка дидактичних ігор природничого змісту полягає в тому, що вони можуть проводитися лише тоді, коли у дітей вже є знання. Багато дидактичних ігор спрямовані на узагальнення знань, їх систематизацію. Такі ігри дуже зручно використовувати для діагностики засвоєння дітьми знань про природу. У процесі дидактичних ігор у дітей виховується вміння уважно слухати й відповідати на запитання, самостійно виконувати поставлене завдання, пригадувати, думати, утримуватися від бажання щось сказати, коли правила гри цього не дозволяють. Все це сприяє розвитку вольових процесів, мови, мислення, уваги, пам'яті. Дидактичні ігри широко використовуються у повсякденному житті, особливо настільно-друковані ігри, якими діти можуть вільно користуватися за їх бажанням, а також і на заняттях. У старшому дошкільному віці дидактичні ігри найчастіше використовуються в поєднанні з іншими методами, наприклад, із спостереженнями.

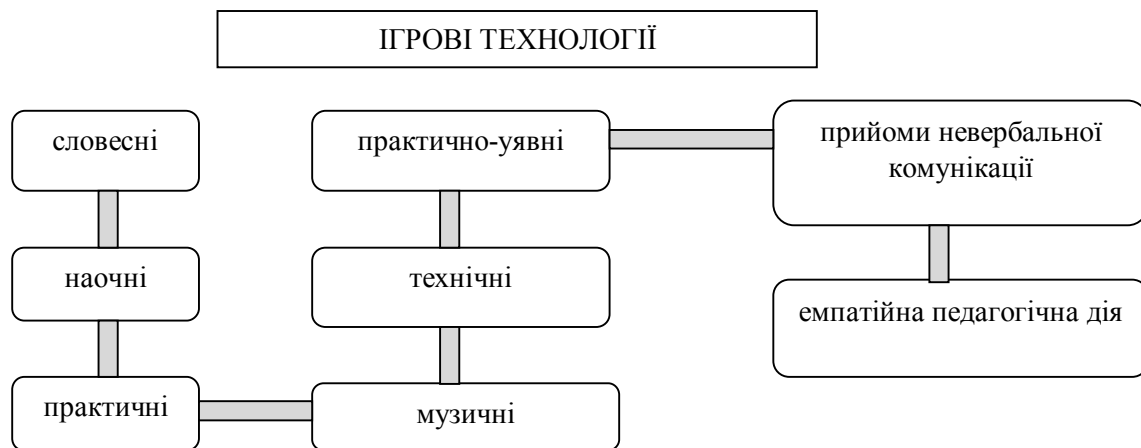

Рис. 1. Ігрові технології

В ознайомленні з природою використовуються такі види дидактичних ігор: 1) із природними матеріалами; 2) із картинками (зокрема й настільно-друкованими); 3) з іграшками; 4) словесні [5, с. 181].

У дидактичних іграх із природними матеріалами діти оперують із реальними природними об'єктами, внаслідок чого у дітей формуються реалістичні уявлення про об'єкти природи.

Для того, щоб дидактична гра досягла мети, необхідно правильно підібрати її відповідно до віку дітей. Ігрові завдання в іграх мають різний рівень складності. Для молодших дошкільників такі завдання в іграх спрямовані на знаходження предмета за словом, за подібністю, виділення окремих ознак тварин, рослин, пізнання предметів за допомогою одного з органів чуттів. У старшому дошкільному віці ігрові завдання більш складні: описати об'єкти природи й знайти їх за описом, скласти ціле з частин, класифікувати, встановлювати причинно зв'язки [2, с. 134].

Використання гри дає можливість сформулювати особистісні настанови на взаємодію з природою, поставити себе на місце того чи того природного об'єкта, зануритися в його простір, ситуацію чи обставини, активно діяти, самостійно приймати рішення. У цьому допоможуть ігрові ситуації, основу яких становить екологічна ідентифікація. Такі завдання стимулюють процеси психологічного моделювання стану природних об'єктів, допомагають актуалізувати сприятливу поведінку у ставленні дітей до природних об'єктів.

Неабиякий інтерес у дітей викликають спеціальні ігрові завдання, в основу яких покладено процеси суб'єктифікації. Виконуючи такі завдання, діти потрапляють у реальну ситуацію морального та естетичного вибору ставлення, проектування певної позиції або власної дії у природі. Використовуючи подібні завдання, педагог може впливати на емпатійні процеси, разом із дітьми аналізувати дії, вчинки, поведінку людей у природі. Пропонуючи ігрові завдання такого типу,

вихователь має забезпечити максимальний вплив на емоційно-чуттєву сферу своїх вихованців, сприяти розвитку інтелектуальної та дієво-практичної сфер. В основу кожного завдання має бути покладена реальна, особистісно-значуща, цікава, емоційно збагачена ситуація, спрямована на розвиток у дитини здатності власною працею зберегти окремі об'єкти довкілля.

Особливе місце належить іграм, у яких пропонується дітям виконати конкретні завдання: визначити, повернути на місце, виконати операцію, дію, надати допомогу. У процесі виконання таких завдань вихованці набувають умінь спостерігати, зіставляти, порівнювати, виділяти основне, бачити проблему і вчасно приходити на допомогу.

Гра в екологічному вихованні забезпечує успіх ненав'язливого оволодіння нормами і правилами поведінки у природі, дає можливість корекції мотиваційної сфери, забезпечує ефективність пізнавальних процесів, створює умови для здійснення вчинків. Стимулюючи здатність вихованців вступати в контакт із природою, гра забезпечує розвиток сприйнятливості до природи, здатності виявляти співчутливі реакції до її об'єктів і явищ [3, с. 154].

Екологічні ігри досить різноманітні за своїм змістом, тематикою, способом організації. Одні з них мають сюжет і тісно пов'язані з ним правила, а в інших – сюжет і ролі відсутні, і вся увага спрямована на досягнення поставленої мети, а тому вибір гри визначається не тільки навчальними завданнями, а й умовами її проведення, віковими, психолого-фізіологічними особливостями певної групи дітей.

Природничі ігри виконують три функції: формування знань про природу; діагностика наявних у дошкільників знань про природу; закріплення знань про природу. Їх надзвичайно важлива роль полягає в закріпленні природоохоронних уявлень, пробудженні в дітей бажання чинити добро і не порушувати правила поведінки у природі, у формуванні позитивних рис особистості, які виявля-

ються у ставленні до природи як до об'єкта постійної уваги й турботи. Граючись, дитина вчиться в невимушеній, приємній обстановці.

У процесі дидактичних ігор у малят виховується вміння уважно слухати й відповідати на питання, самостійно виконувати поставлене завдання, думати, пригадувати здобуті раніше знання. Усе це сприяє розвитку мови, мислення, уваги та пам'яті. Важливо тільки правильно спрямувати гру, вміло її розпочати, щоб відразу зацікавити дітей.

Для екологічного виховання також потрібні нові ігри – кросворди, ребуси, головоломки, чайнворди, які б моделювали творчість дітей, забезпечували б умови для удосконалення їх інтелекту. Такі ігри сприяють розвитку слухового й зорового аналізаторів та активному логічному мисленню дітей. Тому, ми вирішили далі працювати над розробкою нових ігор екологічного змісту. Це такі, як: «Склади сузір'я», «Пригоди маленької Зірочки», «Подорож лісовою стежкою», «Зberi лікарські рослини рідного краю» та багато інших.

Усі ці ігри розвивають інтелект дитини, її пам'ять, мислення, увагу, вміння шукати взаємозалежності та закономірності, що існують у природі приховано й очевидно, вміння класифікувати й систематизувати матеріал, комбінувати й моделювати його, прогнозуючи результати. Працювати з таким матеріалом можна індивідуально або з групою. Добираючи дидактичний матеріал, ми

поставили перед собою завдання зробити кожний день цікавим для дошкільнят.

Висновки. Екологічні ігри досить різноманітні за своїм змістом, тематикою, способом організації.

Успіх організації та проведення природничої гри залежить від таких умов:

- гра має бути доступною для дітей певного віку, а мета – досягнута;
- гра повинна базуватися на вільній творчості й самостійній діяльності вихованців у природі;
- обов'язковий елемент гри – її емоційність, адже вона повинна викликати задоволення, піднесення почуттів, естетичне переживання краси природи.

Отже, доходимо висновку, що природничі ігри як на заняттях, так і в повсякденному житті, викликають у дітей задоволення, підвищують емоційний тонус, сприяють формуванню уявлень про предмети та явища природи. Саме використання ігор природничого змісту формують міцні знання, розвивають мислення, підводять до узагальнень, виховують майбутнє покоління екологічно свідомим, мислячим, культурним.

Перспективи подальших досліджень. Подальша робота передбачає розробку природничих ігор, які б можна було використовувати в дошкільному навчальному закладі для екологічного виховання дітей.

Список використаних джерел

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / Наук. кер. та заг. ред. О.Л. Кононко. – К.: Світич, 2009. – 430с.
2. Методика ознайомлення дітей з природою: Хрестоматія / Укладач Н.М. Горопаха. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2012. – 423 с.
3. Николаева С.Н. Теория и методика экологического образования детей: Учебн. пособие для студ. высш. учебн. заведений / С.Н. Николаева. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 336 с.
4. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний посібник / За ред. Г.С. Тарасенко. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. – 320с.
5. Яришева Н.Ф. Екологічне виховання дошкільників: посіб. для вихователів дит. садків / Н.Ф. Яришева. – К.: Грамота, 2001. – 430 с.

Рецензент: Павленко А.І. – д.пед.н., професор

Відомості про авторів:

Вахняк Надія Вікторівна

Коденко Анна Володимирівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i10.686

Надійшла до редакції: 11.04.2013 р.

Прийнята до друку: 19.06.2013 р.

References

1. Kononko, O. L. (Ed.). (2009). *The basic program of the preschool age child development "I'm in the World"*. Kyiv: Svitych. [in Ukrainian].
2. Horopakha, N. M. (2012). *Methodology of familiarizing children with nature*. Kyiv: Publishing House "Slovo". [in Ukrainian].
3. Nikolaeva, S. N. (2002). *Theory and methods of environmental education of children*. Moscow: Publishing Center «Academia». [in Russian].
4. Tarasenko, G. S. (Ed.). (2010). *Organization of children's activities in the context of continuity of preschool and primary education*. Kyiv: Publishing House "Slovo". [in Ukrainian].
5. Yarysheva, N. F. (2001). *Ecological education of preschool children*. Kyiv: Hramota. [in Ukrainian].